

Redlightet Kalix Löjrom

Kontrollprojekt

av Lisa-Marie Jansson

Innehåll

Sammanfattning	3
Inledning	4
Beskrivning av projektet	5
Syfte och mål	5
Genomförande - metod.....	5
Resultat.....	7
Deltagande.....	7
Kontroll av spårbarhet och märkning.....	7
Analys av art	8
Diskussion - erfarenheter från projektet.....	9
Bilaga 1	10
Bilaga 2	14

Sammanfattning

Kalix Løjrom är en produkt som sedan år 2010 är registrerad som en skyddad ursprungs-beteckning (SUB), vilket är en EU-stadgad ursprungsmärkning av livsmedel. Denna rom har ett högre pris än andra liknande romprodukter, varför det finns skäl att byta ut den mot en billigare råvara.

Livsmedelsverket genomförde under slutet av 2016 och början av 2017 tillsammans med nio kommuner ett projekt för att undersöka om det förekom fusk med Kalix Løjrom. Kontroller utfördes av kommunala inspektörer avseende spårbarhet och märkning i detaljhandeln, på restauranger och hos grossister. Dessutom tog man prover för att bestämma artidentitet.

Resultatet av projektet visade att de kontrollerade produkterna till största delen (29 av 30) kunde spåras tillbaka till en godkänd anläggning. Viss osäkerhet gällande spårbarhet fanns i de fall då butikerna själva packat om rommen. När det gällde märkning noterades ett mindre antal brister gällande märkning med beteckning, nettovikt, hållbarhet och EU-symbol. Samtliga provtagna produkter visade att det rörde sig om fiskrom från siklöja.

Sammanfattningsvis påvisades inte något större fusk med Kalix Løjrom. Samarbetet mellan de olika kontrollmyndigheterna fungerade väl.

Inledning

Kalix Löjrom är rom från Siklöja (*Coregonus albula*) som förekommer i bräckvatten inom ett geografiskt begränsat område i den nordvästra delen av Bottenviken. Fisket pågår från 20 september till sista oktober (5 veckor). Landningar sker dagligen och fångsten fraktas direkt till beredningsanläggningar inom närområdet. Frakttid från kajen till beredningsanläggning är inte mer än 1 timme. Beredning av Kalix Löjrom sker endast på dagens fångst, eftersom kvalitet och hållbarhet är beroende av kort hanteringstid. År 2010 registrerades Kalix Löjrom som en skyddad ursprungsbeteckning¹ (SUB). EUs lagstiftning om skyddade beteckningar² finns till för att jordbrukare och producenter ska kunna tillförsäkras skälig avkastning av en bestämd produkts kvalitet och egenskaper eller dess tillverkningsätt och ge tydlig information om produkter vars särskilda egenskaper är knutna till det geografiska ursprunget, så att konsumenterna i sin tur kan göra mer medvetna inköpsval.

Av specifikationen framgår att Kalix Löjrom står för hög kvalitet samt exklusivitet ute på marknaden. Till det finns många orsaker bl.a. det kalla rena vattnet samt den speciella födan. Vattnet är av dricksvattenkvalitet. Dessutom bidrar den speciella produktionsmetod som används i det geografiska området till produktens särart. Den speciella födan för siklöjan som lever i det geografiska området gör att Kalix Löjrom får en speciell smak och färg.

Eftersom Kalix Löjrom anbringar ett högt pris finns det ekonomiska incitament för att byta ut den äkta varan mot billigare finkornig rom. Amerikansk sikrom, nordamerikansk löjrom, finsk insjörom och löjrom från Väneren och Vättern är alla billigare än Kalix Löjrom. Kalix Löjrom kostar mellan 1500 - 2500 kr/kg (varierar med säsong och tillgång). Priset på den alternativa rommen kan vara ungefär hälften av priset för Kalix Løjromen.

Av den lagstiftning som styr skydd för registrerade jordbruksprodukter och livsmedel³ framgår det bland annat att den behöriga myndigheten (som ska ansvara för den offentliga kontrollen som ska göras för att kontrollera efterlevnaden av lagstiftningen) ska övervaka hur registrerade namn används för att beskriva produkter som saluförs. Det innefattar att de registrerade namnen ska vara skyddade mot missbruk, imitation eller anspelning, och mot alla andra osanna eller vilseledande uppgifter [...] och alla andra förfaranden som kan vilseleda konsumenten om produktens verkliga ursprung.

¹ Kommissionens förordning (EG) nr 1025/2010 av den 12 november 2010

² Europaparlamentets och Rådets Förordning (EU) nr 1151/2012 av den 21 november 2012 om kvalitetsordningar för jordbruksprodukter och livsmedel

³ Europaparlamentets och Rådets Förordning (EU) nr 1151/2012 av den 21 november 2012 om kvalitetsordningar för jordbruksprodukter och livsmedel, bland annat artikel 36

Beskrivning av projektet

Genom att utföra ett samarbetsprojekt mellan Avdelningen för Norra och Mellersta Sverige vid Livsmedelsverkets Område Livsmedelskontroll (LK/NM) samt tio kommuner (Luleå, Umeå, Sundsvall, Karlstad, Örebro, Västerås, Uppsala, Stockholm, Göteborg och Malmö) ville vi utreda om det förekom fusk/oredligt förfarande i livsmedelskedjan vid försäljning/servering av Kalix Löjrom.

Detta genom att utföra provtagning av fiskrom i detaljhandel, på restauranger och grossister och samtidigt kontrollera spårbarhet och märkning.

Syfte och mål

Projektet syftade främst till att utreda om det förekom fiskrom i detaljhandel, på restaurang och hos grossister som felaktigt märks och marknadsförs som Kalix Löjrom.

Projektet syftade även till att öka kompetensen om skyddade beteckningar och möjligheter till provtagning, samt att utveckla samarbete och kommunikation mellan LK/NM och kommunerna.

Målet var att under sista kvartalet 2016 utföra kontroll av redlighet (spårbarhet) för produkter märkta som Kalix Löjrom vid 30 anläggningar i 10 kommuner, inklusive provtagning för artidentifiering.

Genomförande - metod

Kontroll av spårbarhet och märkning

Spårbarhet och märkning kontrollerades av kommunala inspektörer. Utöver att utreda fusk gjordes en allmän märkningskontroll. Som stöd för utförande av kontrollen användes ett hjälpdokument (Bilaga 1).

Vid spårning av produkt vidarebefordrades information om aktuellt parti till den myndighet som ansvarar för kontroll av verksamheten i tidigare led (grossist, kyl- och fryshus eller producent). I möjligaste mån utfördes spårning hela vägen tillbaka till producent.

Offentlig provtagning för analys av art

Varje kommun gavs möjlighet att ta tre prover med löjrom för artidentifiering. Proverna analyserades av Livsmedelsverket med isoelektrisk fokusering på Servalyt PrecotesTM gel 3-10 följt av Servalyt Violet-färgning (SLV-m054.2). Som referensmaterial användes rom från siklöja (*Coregonus albula*), amerikansk siklöja (*Coregonus artedii*), kanadasik (*Coregonus clupeaformis*) och lavaretsik (*Coregonus lavaretus*).

Som stöd för utförande av provtagning användes hjälpdokument (Bilaga 2).

Åtgärder vid bristande efterlevnad

Eventuella avvikelser hanterades av respektive kontrollmyndighet som vidtog relevanta åtgärder enligt normala rutiner.

Resultat

Deltagande

Nio av tio kommuner som tackat ja till att delta i projektet utförde kontroller vid 30 olika anläggningar i detaljhandels- och grossistled.

Kontroll av spårbarhet och märkning

30 produkter kontrollerades avseende märkning och spårbarhet.

Spårbarhet

För 29 spårade produkter har de kunnat härledas till en godkänd anläggning (se tabell 1). En produkt kom från en icke godkänd anläggning. Personen bakom produkten kontaktades (kontaktuppgift fanns på förpackningen). I maj 2017 ansökte personen om att bli godkänd som livsmedelsanläggning.

Osäkerhet avseende spårbarhet råder i de fall butiker hade omärkta butiksförpackade burkar. Vid ett par kontroller var det otydligt vilken leverantör produkten kom ifrån och vilket parti som rommen tillhörde. Detta gör att det inte med säkerhet går att säga att rätt parti spårats.

Tabell 1. Fördelning av antalet produkter som spårats till olika godkända anläggningar.

Anläggningsnr.	Antal
973	9
2209	6
6311	4
2319	3
2315	2
2266	1
2314	1
6377	1
6456	1
2326	1
Totalsumma	29

En intressant iakttagelse är att rommen i vissa fall passerar många mellanled innan den når detaljhandel. T.ex. spårades rom från en restaurang i Uppsala bakåt till en grossist i Norrköping, som i sin tur köpt av en grossist i Skara, som i sin tur köpt från en grossist i Stockholm som

köpt rommen från en romförpackningsanläggning i Luleå, som i sin tur köpt det från producenten.

Märkning

Merparten av de produkter som kontrollerades var rätt märkta.

I två fall saknades originalförpackningen (lösviktsförsäljning, restaurang) vilket gjorde att märkningskontroll inte kunde utföras.

Vid ett kontrolltillfälle påträffades Kalix Løjrom i restaurang som var märkt med kontaktuppgifter till en privatperson/fiskare, och som tydde på att det fanns produktion som saknade godkännande. Vid kontrollen uppgav en anställd att det var dennes privata produkt (se info under rubriken spårbarhet).

Brister som noterades avseende märkning gällde fel utformad EU-symbol (1), avsaknad av beteckning och nettovikt (1), brister i hållbarhetsmärkning (2).

Analys av art

26 prover togs ut av kommunala inspektörer och ett prov togs ut av Livsmedelsverkets avdelning Östra Götaland för analys av art.

Samtliga prov visade att de utgjordes av rom från siklöja (*Coregonus albula*).

Diskussion - erfarenheter från projektet

Fusk

Projektet har inte kunnat visa på något större fusk med produkten Kalix Løjrom. I ett fall hittades en produkt som inte kom ifrån en godkänd anläggning. Den person som stod bakom produkten har nu ansökt hos Livsmedelsverket om att bli godkänd livsmedelsanläggning.

Spårbarhet, och problematik gällande omförpackning

Över lag upplevde de kommunala inspektörerna att det kunde vara svårt att spåra produkterna hela vägen tillbaka till producent.

I de fall då butiker omförpackat rommen angavs muntliga uppgifter gällande innehållet. Om något skulle vara fel med den rommen så är det inte helt lätt att säkerställa att uppgifterna stämmer utan ytterligare provtagning. Vid en misstanke om att ett prov består av løjrom från Finland eller en annan del av Sverige finns möjlighet att utföra så kallad isotopanalys. Den informationen hade behövt förtydligas för de deltagande kommunerna.

De spårbarhetsuppgifter som har kommit fram i projektet kan utgöra ett bra underlag för kommande års kontroll hos producenterna.

Samarbete

Samarbetet mellan Livsmedelsverket och kommunerna har fungerat väl. Just spårbarhetskontroller lämpar sig väl för samarbete mellan myndigheter. Det underlättar om samtliga myndigheter som berörs deltar i projektet.

Faktorer som kan ha bidragit till att samarbetet fungerat väl är att det initialt togs en personlig kontakt med deltagande kommuner. Deltagarna var positivt inställda och intresserade av projektet och kunde vara med och påverka projektdokument och mötesupplägg. Projektet var tydligt avgränsat och löpte över en begränsad tidsperiod. Projektplanen inklusive instruktioner och kommunikationsmaterial distribuerades i god tid före utförande, och det fanns tillräckligt med tid för projektansvariga att svara på frågor både inför projektet och under den tid projektet genomfördes. För gemensamma möten med många deltagare är det viktigt att ha en stabil och fungerande plattform för att kunna föra en dialog on-line.

Bilaga 1

Stöd vid kontroll av Spårbarhet Kalix Ljörom - grossist, detaljhandel (butik, restaurang)

Datum för kontrollen: _____ Kommun/Avd.: _____ Inspektör: _____

Kontrollerad anläggning (namn):

Livsmedelsföretagare ska se till att följande information om försändelser av livsmedel av animaliskt ursprung görs tillgänglig för den livsmedelsföretagare som tar emot livsmedlen och, på begäran, den behöriga myndigheten: (motsvarande förordning (EU) nr 931/2011, Artikel 3)

Spårbarhet in till anläggningen:

Märke/Info på förp. ¹	SUBS ymbol (JA/NEJ)	Ev, Godk. nr ²	Lot kod/ Batchnr	Bäst föredatum	Förpackningsstorlek	Antal förp. (st)	Total vikt (kg)	Avsändningsdatum/ Leveransdatum	Namn på och adress till livsmedelsföretagare levererat livsmedlet.	Namn på och adress till avsändaren (ägaren) om denna är någon annan än den livsmedelsföretagare som levererat livsmedlet.	Kommentarer ³

¹ Ange t.ex. vad produkten heter " Bröderna Perssons Kalix Ljörom", "Flaggkeppet Kalix Ljörom"

² Om det finns identifieringsmärke på förpackningen, ange numret

³ Ange t.ex. om info lämnats vidare till "nästa" kontrollmyndighet, om avvikelser noterats

Exempel märkning av färdigförpackad Kalix Löjrom

(från fiskanläggning till nästa led)

The diagram shows a rectangular label for 'Kalix Löjrom'. At the top center is the brand name 'Kalix Löjrom' and a circular logo with a fish and the text 'SVERIGES FISKERISÄLLSKAP'. Below the logo, the label contains the following text: 'Ingredienser: Rom från siklöja (*Coregonus albula*), salt', 'Förvaring: kylvara vid +8° C eller kallare', 'Bäst före: 10 augusti 2015', 'Vikt: 500 gram', and 'Företag 1 AB, Gata 11, 111 11 STAD'. At the bottom right, there is a small oval containing the text 'SE 000 EG'. Seven numbered callouts point to different parts of the label: 1 points to the brand name, 2 to the storage instruction, 3 to the weight, 4 to the identification code, 5 to the company name and address, 6 to the best before date, and 7 to the ingredients.

1 Namnet på varan och symbol

2 Förvaringsanvisning

3 Mängd

4 Identifieringsmärke

5 Namn och adress

6 Bäst före dag

7 Ingredienser

Obligatoriska uppgifter

1. Namnet på varan och symbol (SUB)
2. Förvaringsanvisning
3. Nettokvantitet*
4. Identifieringsmärkning**
5. Namn på eller firmanamn för och adress
6. Bäst före-dag
7. Ingrediensförteckning*

Lagstiftning

- Art 12¹, Art 12.3¹, Art 59¹, Art 9.1a², art 17²
Art 9.1g²
Art 9.1e², Art 23²
Bil II, avs I³
Art 9.1h²
Art 9.1f²
Art 9.1b², Art 18²

¹ förordning (EU) nr 1151/2012, ² förordning (EU) nr 1169/2011, ³ förordning (EG) nr 853/2004

* För förpackningar som inte är förpackade för slutkonsument kan punkt 3 och 7 ges i medföljande handling, se artikel 8² (särskilt punkt 7)

**En förstahandsmottagare kan vara en registrerad detaljhandlare som får sälja mindre mängder fiskeriprodukter till andra detaljhandlare vilket innebär att identifieringsmärke ej krävs. Som producent av Kalix löjrom ska dock denna vara särskilt registrerad hos myndigheten.

Från 13 dec 2016 krävs även Näringsdeklaration enligt art 9.1l², art 30-35²

Exempel medföljande handling färdigförpackad Kalix Løjrom (från fiskanläggning till nästa led)

Ordernr: 8888		FÖLJESEDEL/TRANSPORTSEDEL	
Datum: 22 juli 2015			
LEVERANTÖR: Företag 1 AB Gata 11 111 11 STAD	KÖPARE: Företag 2 AB Gata 11 112 11 STAD	TRANSPORTÖR: Företag 3 AB Gata 12 112 11 STAD	MOTTAGARE: Företag 4 AB Gata 13 113 11 STAD
ANTAL	ENHET	BESKRIVNING	
60	500 g	Kalix Løjrom	
		Förvaras vid en temperatur under 8 C	
TOTAL T:	30 kg		

Obligatoriska uppgifter

1. Namnet på varan*
2. Förvaringsanvisning*
3. Nettokvantitet
4. Leverantör och ev. avsändare: Namn på och adress till*
5. Mottagare: och ev. ägare: Namn på och adress till
6. En referens som identifierar partiet

Lagstiftning

- Art 12¹, Art 3.1a⁴
 Art 9.1g²
 Art 23², Art 3.1b⁴
 Art 3.1c-d⁴
 Art 3.1e-f⁴
 Art 3.1.g⁴

¹ förordning (EU) nr 1151/2012, ² förordning (EU) nr 1169/2011, ³ förordning (EG) nr 853/2004, ⁴ förordning (EU) nr 931/2011

* Dessa uppgifter, tillsammans med datum för hållbarhet (bäst före-dag) ska även finnas på den yttre förpackningen med färdigförpackade varor, enligt art 8.7²

Omförpackning i detaljhandel och/eller lösviktsförsäljning

Kalix löjrom får förpackas/omförpackas i detaljhandeln.

Uppgifter som ska eller ska kunna lämnas för livsmedel som inte är färdigförpackade¹
Artikel 44 i förordning (EU) 1169/2011 och 8 – 9 §§ LIVSFS 2014:4

Oförpackade livsmedel	Livsmedel som är färdigförpackade för direkt försäljning	Livsmedel som förpackas på försäljningsstället på konsumentens begäran
Uppgifter som alltid ska lämnas:		
Allergener som listas i bilaga II i förordning (EU) nr 1169/2011	Allergener som listas i bilaga II i förordning (EU) nr 1169/2011	Allergener som listas i bilaga II i förordning (EU) nr 1169/2011
Uppgifter som ska kunna lämnas på konsumentens begäran:		
Livsmedlets beteckning och eventuella åtföljande uppgifter	Livsmedlets beteckning och eventuella åtföljande uppgifter	Livsmedlets beteckning och eventuella åtföljande uppgifter
	Ingredienser	Ingredienser
	Livsmedlets nettokvantitet	Livsmedlets nettokvantitet
	Datum för minsta hållbarhet (bäst före)	Datum för minsta hållbarhet (bäst före)
	Särskilda villkor för förvaring och/eller användning	Särskilda villkor för förvaring och/eller användning
	Kontaktuppgift	Kontaktuppgift
	Uppgift om ursprungsland eller härkomstplats där så krävs, enligt artikel 26. I det här fallet skyddad beteckning.	Uppgift om ursprungsland eller härkomstplats där så krävs, enligt artikel 26. I det här fallet skyddad beteckning.
	Bruksanvisning där så krävs, enligt artikel 9	Bruksanvisning där så krävs, enligt artikel 9

¹Från Livsmedelsverkets vägledning till Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 1169/2011 om tillhandahållande av livsmedelsinformation till konsumenterna och Livsmedelsverkets föreskrifter (LIVSFS 2014:4) om livsmedelsinformation

Bilaga 2

Provtagning Kalix Løjrom

Inledning

Provtagning skall ske enligt provtagningsplan. Provtagning kan ske i butik, på restaurang eller hos grossist.

Provtagningsmaterial

Använd det provtagningsmaterial som skickats ut av Livsmedelsverket; *plastburkar, plastpåsar, plomber, transportetiketter för emballaget.*

Använd utskickad *följesedel, bilaga 3.*

Eventuellt kan *provtagningsverktyg* och *rengöringsmaterial* behövas.

Kamera kan vid behov användas för att fotografera samtliga märkningsuppgifter.

Provtagning

Vid provtagning tas ett prov ut som skickas in till SLVs laboratorium för analys.

Kontaktperson eller annan person från företaget ska ges möjlighet att närvara vid provtagningen. Erbjud företaget ett referensprov. Om företaget inte vill ha ett referensprov kan det noteras på följesedeln, och plombnummer för företaget fylls inte i på följesedeln.

Provtagaren ansvarar för att referensprovet tagits på samma sätt, från samma batch och med samma omsorg som provet som tagits för analys.

Provmängd

Minsta provmängd är 50 g. OBS! Om provet inte är förpackat, eller om förpackningen bryts använd lämpliga och rena verktyg vid provtagningen.

Providentitet

Ange på följesedeln provets beteckning/namn, en eller flera av följande uppgifter beroende på vad som är angivet: *märke, relevant datummärkning, batchnr, deklarerad vikt på förpackning som provet tas ifrån, kyld/fryst e.d.*

Förpackning, plombering och följesedel

- Placera provet och företagets referensprov i varsin plastpåse,
- försegla respektive provpåse ordentligt med Livsmedelsverkets plomberingsklämma,
- notera respektive plomberingsnummer på följesedeln (provets och referensprovets),
- notera övriga uppgifter på följesedel och checklistan,
- ta kopia på ifylld följesedel och lämna till företaget.

Förvaring och transport av prover

- Provet ska skickas in till Livsmedelsverkets provmottagning i frigolitlådor med frysta kylklampar (utsänt material). Frigolitlådan förses med returetikett som avser Företagspaket 16 00.

OBS! Proven bör skickas måndag – onsdag för att säkerställa att de kommer fram innan helgen och inte blir stående någonstans på vägen.

- Om flera prover tas vid olika tidpunkter/på olika anläggningar kan de frysas ned och skickas in samtidigt vid ett tillfälle.
- Företaget ansvarar för förvaring av referensprovet.

Uppsala Hamnesplanaden 5, SE-751 26

www.livsmedelsverket.se